

УДК 792.09

Цитування:

Вовкун В. В. Режисерські рефлексії «Набукко» Джузеппе Верді в театрах України наприкінці ХХ – початку ХХІ століть. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. №2. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 280-285.

Вовкун Василь Володимирович, кандидат культурології, доцент, професор кафедри режисури та акторської майстерності Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6800-5367>

Vovkun V. (2020). Directorial reflections concerning Giuseppe Verdi's opera «Nabucco» in Ukrainian theatres at the end of the XX – beginning of XXI centuries. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 281-285 [in Ukrainian].

РЕЖИСЕРСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ «НАБУККО» ДЖУЗЕППЕ ВЕРДІ В ТЕАТРАХ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Метою роботи є аналіз режисерських постановок опери Джузеппе Верді «Набукко» в українських театрах у кінці ХХ– початку ХХІ століть. **Методологія дослідження** будується на міждисциплінарному поєднанні підходів, який дозволяє використовувати здобутки історії культури, музикознавства, театрознавства та ін. У статті було використано ряд методів: порівняльний, який дозволив порівняти сценографію вистав та її інтерпретації в оперних театрах України; історичний допоміг проаналізувати історію написання опери Дж. Верді «Набукко»; метод аналізу дозволив розкрити основні етико-естетичні ідеї опери «Набукко». **Науковою новизною дослідження** є висвітлення основних постановок опери Дж. Верді «Набукко» в оперних театрах України в кінці ХХ – початку ХХІ століть та їх режисерські інтерпретації. **Висновки:** Таким чином, опера Джузеппе Верді «Набукко» як мілітарно-ораторійна героїчна опера національного світу, яка подарувала італійцям один з наймогутніших визвольних гімнів, – один із символів довгожданої свободи, не зважаючи на стародавній сюжет, є актуальною для багатьох народів світу, в тому числі українського. Про це свідчать постановки цієї опери на сценах Львівської, Київської, Харківської та Одеської національних опер та оперного театру в Дніпрі.

Ключові слова: Набукко, Джузеппе Верді, опера, режисура, сценографія, театр, свобода, героїчне.

Вовкун Василь Володимирович, кандидат культурології, доцент, професор кафедри режисури і акторського мистецтва Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Режисерские рефлексии «Набукко» Джузеппе Верди в театрах Украины в конце ХХ - начала ХХІ веков

Целью работы является анализ режиссерских постановок оперы Джузеппе Верди «Набукко» в украинском театрах в конце ХХ-начале ХХІ веков. **Методология исследования** строится на междисциплинарном подходе, который позволяет использовать достижения истории культуры, музыковедения, театроведения и др. В статье были использованы ряд методов: сравнительный, который позволил сравнить сценографию спектакля и ее интерпретации в оперных театрах Украины; исторический помог проанализировать историю написания оперы Дж. Верди «Набукко»; метод анализа позволил раскрыть основные этико-эстетические идеи оперы «Набукко». **Научной новизной исследования** является освещение основных постановок оперы Дж. Верди «Набукко» в оперных театрах Украины в конце ХХ - начале ХХІ веков и их режиссерские интерпретации. **Выводы.** Таким образом, опера Джузеппе Верди «Набукко», как милитарно-ораторскую героическую оперу национального мира, подарила итальянцам один из самых мощных освободительных гимнов – один из символов долгожданной свободы, несмотря на древней сюжет, актуальна для многих народов мира, в том числе украинского. Об этом свидетельствуют постановки этой оперы на сценах Львовской, Киевской, Харьковской и Одесской национальных опер и оперного театра в Днепре.

Ключевые слова: Набукко, Джузеппе Верди, опера, режиссура, сценография, театр, свобода, героическое.

Vovkun Vasyly, Ph.D. in Cultural studies, professor of the Department of Directing and Actor's Mastering, National Academy of Culture and Arts Management

Directorial reflections concerning Giuseppe Verdi's opera «Nabucco» in Ukrainian theatres at the end of the XX – beginning of XXI centuries

Purpose of Article. The purpose of the article is to analyze the productions of Giuseppe Verdi's opera «Nabucco» in Ukrainian theatres at the end of the XXth – beginning of XXI centuries. **The methodology** of the research is based on interdisciplinary approaches, which allow using the achievements of the history of culture, musicology, theatrical, cultural studies, etc. The following methods are used: a comparative method allows us to compare the set design of the performances and its interpretations in the opera theatres of Ukraine; a historian one helps to analyze the history of the writing of Giuseppe Verdi's «Nabucco»; the method of analysis gives the opportunity to highlight the basic ethical and aesthetic ideas of «Nabucco». **Scientific Novelty.** The scientific novelty of the research is the analysis of the main productions of the opera Giuseppe Verdi's opera «Nabucco» in the opera theatres of Ukraine at the end of the XX - beginning of the XXI centuries and their directorial interpretations. **Conclusions.** Thus, Giuseppe Verdi's «Nabucco» as a militarily- oratorical heroic opera of the national world, which Italians associate with one of the most powerful liberation hymns, is one of the symbols of freedom. Despite its ancient plot, it is relevant to many nations, including the Ukrainian ones. That is why there are many productions of this opera on the stages of Lviv, Kyiv, Kharkiv, and Odesa national operas and the opera theatre in Dnipro.

Key words: Nabucco, Giuseppe Verdi, opera, directing, stage design, theatre, freedom, heroic.

Актуальність теми дослідження: У 2021 році театральний світ буде відзначати 180 років від створення опери Джузеппе Верді «Набукко», яка до цього часу залишається однією з найпопулярніших серед вистав завдяки своєму змістовному навантаженню та музичним особливостям. Сьогодні ця опера входить до репертуарів провідних театрів світу, що презентують свої власні класичні та модерні рефлексії твору Дж. Верді. У сучасній Україні режисерські інтерпретації «Набукко» Дж. Верді представлені в Національній опері України, Львівській, Харківській, в Одеській національних операх, а також у оперному театрі міста Дніпра. Варіативність цих постановок та різні змістовні акценти обумовлюють актуальність дослідження українських режисерських версій відомої опери на сценах українських театрів.

Аналіз досліджень і публікацій. Творчий спадок Дж. Верді є предметом досліджень зарубіжних (І. Полуяхтова [10]) та вітчизняних (Д. Маклюк [7], О. Старикова [11], О. Чайка [14], І. Цебрій, С. Мелешко [16]) мистецтвознавців, музикознавців, істориків, культурологів та театрознавців. Одному з найвідоміших та символічних його творів опері «Набукко» присвячені роботи багатьох українських дослідників серед яких М. Болозовська, Л. Кияновська, Л. Морозова [8], Л. Назар-Шевчук, В. Туркевич [12, 13] та ін. Особливе місце серед досліджень, присвячених цій опері, займає ґрунтовна історико-аналітична праця М. Губеренко-Черкашиної «Європейське турне Львівського «Набукко» [3]. Не зважаючи на велику кількість наукових публікацій, ці дослідження в основному стосуються лише окремих постановок, що й обумовлює актуальність порівняльного аналізу режисерських

версій опери «Набукко» у різних театрах сучасної України.

Метою дослідження є аналіз режисерських постановок опери Джузеппе Верді «Набукко» в українських театрах у кінці XX – початку XXI століть.

Виклад основного матеріалу. Одна з найвідоміших та символічних опер Дж. Верді – «Набукко» належить до раннього періоду творчості композитора, коли у його творчості домінували мотиви філософії Ріссорджименто. З другої половини 30-х років XIX століття Дж. Верді розпочинає свою співпрацю з італійським композитором та лібретистом Темістоклом Солерою, що був активним прихильником італійського анти-австрійського національно-визвольного руху. Разом вони створили ряд опер серед яких «Оберто, граф ді Сан-Боніфачо» (1839), «Ломбардці у другому хрестовому поході» (1842), «Жанна д'Арк» (1845), «Аттіла» (1846) та «Набукко» (1841). Остання займає особливе місце у творчості цього тандему, адже партія «хор полонених іудеїв» стане знаковою для національного руху Італії. Опера була написана у 1841 році. За однією із версій, звернення композитора до біблійної тематики було спричинено особистою сімейною трагедією – смертю дітей, а потім і дружини у віці 26 років від енцефаліту. У цей період Дж. Верді пересікається з лібрето Темістокле Солери, де він був натхненний частиною з хором полонених іудеїв, яка створена за мотивами 136 псалму «При ріках вавилонських» пише оперу «Навуходоносор» (італ. Nabucodonosor). У подальшому назва трансформується в більш простіше для сприйняття італійців «Набукко». У 1842 році відбулася прем'єра цієї опери на сцені театру Ла Скала.

Відомий французький музичний критик другої половини XIX – початку XX століття А. Пужен характеризував оперу «Набукко» як інноваційний прорив або революцію в оперному мистецтві: «Характер партитури був настільки новим, настільки не знайомим, стиль таким стрімким, таким незвичайним, що викликав загальний шок. Співаки, хор, оркестр, почувши цю музику, набирались (надихались) незвичайним ентузіазмом» [15].

Головною дійовою особою опери «Набукко» є хор, тобто вся композиція постановки побудована навколо нього. Фабула опери розкриває драматичні події в історії іудеїв у часи нововавільонського царя Навуходоносора та їх боротьбу за виживання. На тлі цих подій розгортається сюжет, де особисті трагедії переплітаються з національними. Основними дійовими особами виступають: цар Вавилону Навуходоносор або Набукко, його дочки Абігейль та Фенена, що втілюють два антагоністичні образи. Абігейль – старша дочка виступає носієм таких цінностей, як гордіня, воля до влади, задрість, натомість Фенена – молодша дочка несе в собі образи милосердя, жертвності, доброти. Єдиною цінністю, що їх об'єднує – є любов, яка у кожної набуває своєї форми виразу. До другорядних персонажів належать: молодий іудейський принц Ісмаель, який заради кохання до Фенони жертвує своїм народом; перво-священик іудеїв Захарія, що виступає голосом свого поневоленого народу; Абдалло – вавільонський солдат, який відзеркалює суворість язичницьких традицій. У цьому творі гармонійно поєдналися романтичні, мілітаристські та визвольні мотиви, а головні герої наділені складними суперечливими характеристиками, що об'єднують негативні та позитивні риси: любов та егоїзм, жорстокість та милосердя тощо.

Опера «Набукко» здобула велику популярність серед італійців, а Джузеппе Верді почали асоціювати з цінностями Ріссорджименто. Згодом хор полонених іудеїв стане другим національним гімном Італії. На похороні маестро у 1901 році народ виконає його хорову партію «Лети, думко, на золотих крилах» (*Va pensiero, sull'ali dorate*), пізніше вона лунатиме і на похороні відомого італійського оперного диригента та віолончеліста А. Тосканіні у 1957 році [16].

Музикознавець І. Коткіна у описі до опери «Набукко» відзначала, що історія опери відома не завдяки її постановкам, а тим, що театри використовували її для вираження своєї позиції на драматичні моменти в історії. Вона є втіленням змін та відродження націй [6].

На території України вперше опера «Набукко» була поставлена в 1847 році на сцені

Першого міського театру Одеси італійською трупюю.

За роки Незалежності вперше опера «Набукко» була втілена на сцені Національної опери України в 1993 році. Це був міжнародний проект, у якому брали участь митці з Франції, Німеччини та України, а саме: постановкою займався відомий французький режисер П'єр Жан Валентин. Дотримуючись європейської театральної традиції модернізму, німецькі художники Андреас Шалла та Ірен Гертман створили костюми та декорації, що не були перенавантажени бутафорією, а мали символічний характер. Україну представляли видатні митці академічної музики – Володимир Кожухар (диригент) та Лев Венедиктов (хоровий диригент). [8]. В. Туркевич у своїй статті «Опера «Набукко»: шедевр у просторі та часі» відзначає, що це була подія національного рівня. Ця постановка була представлена на Страсбурзькому музичному фестивалі, де здобула позитивні відгуки від музичних критиків [13].

У березні 2016 році Національна опера України представила нову інтерпретацію цієї вистави, повернувшись до класичної стилістики постановки. Оперу було презентовано як українсько-італійський оперний проект під патронатом Посольства Італії в Україні. Режисером виступив Анатолій Солов'яненко. Художник Марія Левицька створила масштабні декорації та костюми, які були спроектовані як цілісний вимір у дотриманні єдиної кольорової гами, а саме – золотого, срібного, білого, синього, чорного та червоного кольорів. Сценографія характеризувалася насиченою палітрою, де вавільонські мотиви трансформувалися з однієї мізансцени в іншу, а костюми акторів виступали частиною декорацій, формуючи єдине монументальне тло. Незважаючи на залученість провідних українських оперних солістів світового рівня – Людмила Монастирська, Петро Приймак, Андрій Романенко, Тарас Штонда та інші, – ключову позицію у постановці відіграє хор, який наповнює спектакль категоріями героїчного та піднесеного. Диригентами цього спектаклю стали Микола Дядюра та Богдан Пліш (хормейстер) [13].

На сцені Львівського національного академічного театру опери та балету ім. С. Крушельницької опера «Набукко» Дж. Верді вперше була поставлена 25 березня 2000 року італійським режисером Джузеппе Вішілія. «Я взяв на себе велику відповідальність здійснення постановки цієї опери на львівській сцені. Намагаюсь рельєфно окреслювати кожен персонаж у політичному, релігійному і любовному аспектах» [1]. Доктор мистецтво-

знавства Л. Кияновська писала: «Більше вдалого вибору «увертюри» до ювілейної програми святкування 100-річчя театру годі було собі уявити. На висоті виявилися і виконавці головних ролей, практично ніхто з них не випадав із загального ансамблю, дуже гармонійно вписувався в загальну картину [6]. Виставою «Набукко» Львівський театр опери та балету одночасно відзначив дві важливі події: вшанував пам'ять геніального італійського композитора і відсвяткував власний ювілей»[3].

2 червня 2006 року опера Дж. Верді «Набукко» була поставлена в Харківській національній опері в сценографії та режисурі Надії Шевец. Як в інших постановках, центральну роль у спектаклі відіграє хор. Режисерська рефлексія цього відомого твору об'єднала в одній сценографії декілька вимірів твору – молитовну, ліричну та героїко-мілітарну. Ідея реалізації опери Джузеппе Верді «Набукко» виникає в Одеській національній опері в 2017 році, через 170 років після першої постановки 1847 року. На нашу думку, мотивом звернення до цього твору Дж. Верді стали драматичні події в Україні, які висвітлювалися у світових засобах масової інформації. Метою цієї постановки «Набукко» є пересторога, відчуття духу третьої світової війни, єдиним порятунком від якого виступають любов та людське покаяння. Режисерська візія цього твору спрямована на висвітлення вічного антагонізму двох протилежних начал «добро» – «зло», що модифікується в форму протистояння любові та волі до влади, а також штучного «військо» та природного «Земля» [2]. Образ Землі, на нашу думку, займає центральне місце в сценографії та семантиці постановки, адже втілює в собі храм любові, милосердя, духовності, що беззахисний перед наступом егоїзму, мілітаризму та утилітаризму. Художник-сценограф вистави Тадей Риндзак за допомогою цифрових технологій створює велике тло на фоні якого відбуваються події. Головним елементом виступає Земля у космічному просторі. Ці ідеї, трансформації та емоції головних героїв опери органічно відобразив у костюмах художник з костюмів С. Васильєв. Наприклад, протягом вистави цар Набукко тричі змінює свою кольорову гамму, що підсилює рефлексію душевної трансформації головного героя. На початку спектаклю для відображення «влади царя» використовуються золоті, червоні, чорні кольори, стан божевілля змальований в темних зелених фарбах, натомість в кінці Навуходносор II постає в світлому одязі, що вказує на його людяність та любов до дочки. Зображаючи потворність духу війни С. Васильєв звертається

до образів персонажів з відомих комп'ютерних ігор жанру жахів (серія «Сайлент Хілл»), які своїми закритими шлемами втілюють знеособлене тотальне безвідповідальне зло. Хореограф Я. Кисельова розкрила це у роботоподібних непластичних рухах війська Набукко.

Наприкінці 2019 року відомий режисер В. Назаров представив аудиторії свою режисерську версію опери «Набукко» Дж. Верді в Дніпровському оперному театрі. У своєму інтерв'ю він підкреслював, що, не зважаючи на те, що події вистави відбуваються в 587 році до нашої ери, нічого не змінилося, пристрасті людей (воля до влади, любов, ревність, саможертвність) і далі впливають на долю людства [4].

Науковою новизною дослідження є висвітлення основних постановок опери Дж. Верді «Набукко» в оперних театрах України в кінці ХХ – початку ХХІ століть та їх режисерські інтерпретації.

Висновки. Таким чином, опера Джузеппе Верді «Набукко» як мілітарно-ораторійна героїчна опери національного світу, яка подарувала італійцям один з наймогутніших визвольних гімнів – один із символів довгожданої свободи, не зважаючи на стародавній сюжет, є актуальною для багатьох народів світу донести, в тому числі українського. Про це свідчать постановки цієї опери на сценах Львівської, Київської, Харківської та Одеської національних опер та оперного театру в Дніпрі.

Література

1. Архівні матеріали Львівського оперного театру: реєстраційні книги опери «Набукко». URL: <https://opera.lviv.ua/shows/nabukko/>
2. Вовкун В. В. Набукко – як попередження світової трагедії...Одеса. 2017. URL: <http://opera.odessa.ua/ua/repertuar/operi/nabukko.html>
3. Губаренко-Черкашина М. Європейське турне Львівського «Набукко». // Дзеркало тижня, 2001. 17 березня. С. 8.
4. Кокошко Ю. Клубок человеческих страстей: в Днепре премьера «Набукко». Наше місто, 2019. 21 грудня. URL: <https://nashemisto.dp.ua/2019/12/21/klubok-chelovecheskih-strastej-v-dnepre-premera-nabukko/>
5. Корнютяк А. «НАБУККО» ДЖ. Верді на сцені Львівського оперного театру (хронологічний огляд). Музикознавчі студії: науковий збірник. URL: <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-28-studii-muzykoznavchi-23.pdf>
6. Коткина И. Опера Джузеппе Верди «Набукко». URL: <http://www.fairmusic.ru/segums-639-1.html>
7. Маклюк Д. М. Концепції баритонових партій опер Дж. Верді: традиції та сучасний контекст // Культура України. Серія: Мистецтвознавство, 2016. Вип. 54. С. 160 – 171.

8. Морозова Л. У Національній опері відбулася гранд-прем'єра сезону – «Набукко» Джузеппе Верді // День, 2016. 5 квітня. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/molytva-za-shchastya-i-svobodu>

9. Шевчук-Назар Л. «Одеський «Набукко» та моноопери: імпресії XVII фестивалю оперного мистецтва імені Соломії Крушельницької // Музика: український інтернет-журнал, 2019. 7 січня. URL: <http://mus.art.co.ua/odes-kyu-nabukko-ta-monooperu-impresii-khvi-festyvaliu-opernoho-mystetstva-imeni-colomii-krushel-nyts-koi/>

10. Полуяхтова І. К. Музика и слово (к 200-летию Джузеппе Верді). Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, 2013. С. 334 – 338.

11. Старикова О. П. Створення вокально-сценічного образу в оперному жанрі (на прикладі партії Віолетти з опери Дж. Верді «Травіата»). Аспекти історичного музикознавства, 2018. Вип. XII. С. 143 – 157.

12. Туркевич В. Опера «Набукко» Джузеппе Верді як кульмінація Рисорджименто першої половини XIX століття. Київ: АС, 1993. 16 с.

13. Туркевич В. Опера «Набукко»: шедевр у просторі і часі. Київ, 2016. URL: <https://opera.com.ua/afisha/nabukko-28>

14. Чайка О. В. Національно-стилістичні показники сценічного вирішення партії, Яго в опері «Отелло» Джузеппе Верді. Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство, 2012. № 3. С. 125 – 130.

15. Хинич М. «Лети, думка, на золотих крильях» – «Набукко» Верді в Тель-Авиве. URL: <https://www.israelculture.info>

16. Цебрій І. В., Мелешко С. В. Філософія Рисорджименто в творчості Джузеппе Верді. Філософські обрії, 2016. № 36. С. 153 – 160.

References

1. Archival materials of the Lviv Opera House: registration books of the Nabucco opera. Retrieved from <https://opera.lviv.ua/shows/nabukko/> [in Ukrainian].

2. Vovkun, V. V. (2017). Nabucco - as a warning of world tragedy... Retrieved from <http://opera.odessa.ua/en/reperuar/operi/nabukko.html> [in Ukrainian].

3. Hubarenko-Cherkashyna M. (2001, March 17) European Tour of Lviv «Nabucco». Dzerkalo tyzhniia [in Ukrainian].

4. Kokoshko, Y. (2019, December 21.). A Tangle of Human Passions: the premiere of «Nabucco» in the Dnipro. Nashе misto, Retrieved from <https://nashemisto.dp.ua/2019/12/21/klubok-chelovecheskih-stratej-v-dnepre-premera-nabukko/> [in Russian].

5. Kornutyak, A. «Nabucco» G. Verdi on the stage of the Lviv Opera Theatre (chronological review). Musicological studies: scientific collection. Retrieved from <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-28-studii-muzykoznavchi-23.pdf> [in Ukrainian].

6. Kotkina, I. Giuseppe Verdi's opera «Nabucco». Retrieved from <http://www.fairmusic.ru/segums-639-1.html> [in Russian].

7. Maklyuk, D. M. (2016). Concepts of baritone parts of operas by G. Verdi: traditions and modern context. Kultura Ukrainy. Seria: Mystectvoznavstvo, 54, 160 – 171 [in Ukrainian].

8. Morozova, L. (2016, April 5). The National Opera hosted the grand premiere of the season - «Nabucco» by Giuseppe Verdi. Den'. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/en/article/kultura/molytva-for-shchastya-and-freedom> [in Ukrainian].

9. Shevchuk-Nazar, L. (2019, January 7). "Odessa Nabucco" and monooperas: impressions of the XVII Festival of Opera Art named after Solomiya Krushelnytska. Muzyka: Ukrainskyi online journal. Retrieved from <http://mus.art.co.ua/odes-kyu-nabukko-ta-monooperu-impresii-khvi-festyvaliu-opernoho-mystetstva-imeni-colomii-krushel-nyts-koi/> [in Ukrainian].

10. Poluyahova, I. K. (2013). Music and words (to the 200th anniversary of Giuseppe Verdi). Vestnik Universiteta Nizhnego Novgorod im. N.I. Lobachevskogo, 334 – 338 [in Russian].

11. Sarykova, O. P. (2018). Creation of a vocal-scenic image in the opera genre (on the example of Violetta's part from Verdi's opera «La Traviata»). Aspekty istorychnogo musicoznavstva, XII, 143 – 157 [in Ukrainian].

12. Turkevych, V. (1993). Opera «Nabucco» by Giuseppe Verdi as the culmination of Risorgimento in the first half of the nineteenth century. Kyiv: AS, 16 p. [in Ukrainian].

13. Turkevych, V. (2016). Opera «Nabucco»: a masterpiece in space and time. Kyiv, 2016. Retrieved from <https://opera.com.ua/afisha/nabukko-28> [in Ukrainian].

14. Chaika, O. V. (2012). National stylistic indicators of the stage decision of the party, Iago in the opera «Othello» by Giuseppe Verdi. Naukovi zapysky. Series: Mystectvoznavstvo, 3, 125 – 130 [in Ukrainian].

15. Hinich, M. «Fly, thought, on golden wings» - «Nabucco» by Verdi in Tel Aviv. URL: <https://www.israelculture.info> [in Russian].

16. Tcebriy, I. V., Meleshko, S.V. (2016). Philosophy of Risorgimento in the works of Giuseppe Verdi. Filosofski Horizonty, 36, 153 – 160 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.04.2020

Прийнято до друку 29.05.2020